

sni vrhunac i u svojoj punini zaživjele u luksuzno ilustriranim monografijama čija se izdavačka praksa održala do danas. Ne sumnjam da će mističnost fabule, koja nam otvara uvid u svijet čudesnog i onostranog, *bajkovitim* likovima i radnjama privlačiti i buduće, jednako željne i maštovite, publike.

Jelena Skendžić

Bruce Fink, Lakanovski subjekt. Između jezika i *jouissance*, KruZak, Zagreb 2009., 258 str.

Autori koji odluče pisati tekstove uvodnog karaktera o psihoanalitičkoj teoriji i praksi Jacquesa Lacana nalaze se pred izborom: ili će pružiti opći uvod koji uglavnom zahvaća cjelokupan Lacanov rad, ili će se usredotočiti na određene pojmove njegova učenja i pružiti njihovo temeljito tumačenje. Bruce Fink u knjizi *Lakanovski subjekt: između jezika i jouissance* primjenjuje oba pristupa: općenito je obradio sve važnije Lacanove pojmove, pritom posebnu pažnju posvećujući detaljnoj argumentaciji i objašnjavanju lakanovskog subjekta i objekta. Rezultat je vrlo čitko i lucidno napisana knjiga čiji prijevod predstavlja novinu u lakanovskom diskursu na hrvatskom jeziku gdje – pomalo pomodno – uglavnom dominira Žižekovo tumačenje.

Nakon kraćeg predgovora slijedi prvo poglavlje u kojem Fink polazi od Lacanove tvrdnje o drugosti jezika: jezik kojeg smo prisiljeni naučiti govoriti nije naš vlastiti, već nam je stran i Drugi. Stupanje ljudskog bića u jezik – otuđenje jezikom i u jeziku – konstitutivan je trenutak za ego/sebstvo i nesusjesno. Zbog drugosti jezika, ego u Lacanovu radu prestaje označavati najintimniji dio neke osobe te postaje stran i Drugi. Na tom tragu autor opisuje Lacanovo tumačenje nesusjesnog ne kao povlaštenog mjesta subjektivnosti, ili instance s koje progovara istina, već kao neasimiliranog i najviše stranog od svega drugog. Lacanovo nesusjesno, nastavlja Fink, "strukturirano je kao jezik" (str. 9), što znači da se sastoji od potisnutih označiteljskih elemenata koji se ravnaju u skladu s vrlo preciznim pravilima nad kojima ego nema nikakvu kontrolu.

U drugom poglavlju autora zanima upravo ta gramatika koja je prisutna u nesusjesnim misaonim procesima. Da bi objasnio njezinu pojavu i djelovanje, polazi od Lacanova pojednostavljenog modela jezika "pismo ili glava", pomoću kojeg pokazuje da umjetno stvorena simbolička matrica/lanac označitelja u sebi nosi elementarnu gramatiku i ima ugrađenu funkciju pamćenja. Ta pravila nisu inherentna preegzistirajućoj realnosti već proizlaze iz načina na koji je matrica izgrađena.

Treće poglavlje, po mom mišljenju, valja čitati paralelno s dodacima 1 i 2 na kraju knjige, u kojima Fink detaljno razrađuje Lacanov složeniji model jezika, čime želi pokazati kako i gdje se realno manifestira u simboličkom. Autora ne zanima toliko "izvorno", predsimboličko realno – R_1 , kako ga on naziva – već

pokazuje kako sam simbolički poredak dovodi do pojavljivanja "drugog realnog", R_2 – realnog nakon simbolizacije. Drugo realno – lakanovski uzrok – ima mnogo lica, a Fink pobliže objašnjava dva: *caput mortuum* procesa i petlje (aporije) u simboličkom poretku koji prekidaju glatko funkcioniranje označiteljskog lanca/simboličkog poretka. Djelujući autonomno, simbolički poredak premašuje sam sebe: proizvodi objekt i podređuje subjekt.

Raspravu o subjektu Fink započinje u četvrtom poglavlju uopćeno skicirajući tipično lakanovski subjekt, pritom ga negativno određujući u odnosu na ustaljena mišljenja o subjektivitetu koja prožimaju zapadni diskurs. Slijedeći logiku onoga što subjekt nesvjesnog nije, Fink u argumentaciji dolazi do rascijepa kao prve odrednice lakanovskog subjekta: subjekt koji je otuđen u jeziku i jezikom rascijepljen je između ega kao neizbježno lažnog osjećaja sebstva i automatskog funkcioniranja jezika u nesvjesnom.

Podijeljeni subjekt, otuđen s obzirom na jezik kao Drugo, a time i s obzirom na žudnju Drugog – jer, kako autor objašnjava u petom poglavlju, "jezik je u vlasti žudnje, a žudnja je nezamisliva bez jezika" (str. 58) – jedno je lice lakanovskog subjekta. Drugo lice – kojeg autor grafički ilustrira na kraju četvrtog, a detaljno razrađuje tijekom petog i šestog poglavlja – pojavljuje se u operaciji dodatnog razdvajanja ili prolaženja fundamentalne fantazme tijekom koje subjekt preuzima nov položaj s obzirom na Drugo kao jezik i Drugo kao žudnju: podijeljeni subjekt subjektivizira žudnju Drugog koja ga je dovela u postajanje, pritom postajući svojim vlastitim uzrokom.

U sedmom i osmom poglavlju Fink predstavlja vlastito tumačenje lakanovskog objekta. Započinja konciznim opisom dijakronijskog razvoja objekta kojeg Lacan u svojoj ranoj fazi smatra drugim poput nas samih i smješta ga u imaginarni registar, dok ga u kasnijim radovima pomiče prema realnom registru – pritom ga pišući kao objekt (a) – što rezultira polivalentnošću pa lakanovski objekt šezdesetih godina i kasnije ima barem dva lica: (1) kao žudnja Drugog on uzrokuje, izaziva i pobuđuje žudnju subjekta; (2) kao nešto što remeti glatko funkcioniranje simboličkog poretka vodeći u aporije i paradokse; pismo ili označiteljstvo (*signifiance*) jezika koje insistira kada god pokušavamo upotrijebiti označitelj kako bismo iskazali i objasnili sve.

U posljednja dva poglavlja autor raspravlja o statusu psihoanalitičkog diskursa. Slijedeći Lacanovu teoriju diskursa, Fink argumentira da psihoanaliza nije znanost nego diskurs koji nam "omogućava na jedinstven način razumjeti rad i strukture različitih diskursa" (str. 146), a da se pritom ne konstituirao kao metajezik. Kritički se osvrće na znanost koja zašiva rascijepljeni subjekta i ignorira lakanovski objekt/uzrok/realno. Međutim, zaključuje da se znanost može radikalizirati uvođenjem psihoanalitičkih ideja, ponajprije prepoznavanjem i suočavanjem s realnim simboličkog sustava.

Iako Fink napominje kako je općeniti cilj knjige oživljavanje lakanovskog diskursa pomicanjem prema kliničkoj praksi, pogrešno bi bilo zaključiti da je njegov tekst ponajprije namijenjen kliničarima. Zbog izvrsnog stila i jasne argumentacije, Finkova knjiga predstavlja odličan uvod u Lacanovu teoriju, lako razumljiv društveno-humanističkim znanstvenicima koji se žele upoznati s temeljnim poj-

movima lakanovske psihoanalize i pomoću njih osmisлити vlastitu znanost kao *praxis* koja prepoznaje, konceptualizira i mijenja realno simboličkoga, pritom ne otklizavajući u diskurs sveučilišta koji služi gospodarara, već ostajući u diskursu historika stalno izazivajući gospodarske označitelje.

Dorijan Vahtar

Etnologija i komercijalizacija tradicijske kulture, godišnji skup Hrvatskog etnološkog društva, Zagreb, 1. lipnja 2012.

Ovogodišnji znanstveno-stručni skup Hrvatskog etnološkog društva bio je usmjeren ka dijagnosticanju niza procesa u ekonomskom iskorištavanju raznih sastavnica tradicijske kulture te postavljanju jasnijih stajališta etnologa prema procesima u kojima baštinski potencijal doživljava komodifikaciju, alternirajući pritom metafore "autohtonog", "izvornog", i "nepromijenjenog" suvremenim potrebama. Kako je navedeno u pozivnom tekstu, tema skupa potaknuta je činjenicom da je Hrvatska izrazito turistička zemlja koja u svojoj ponudi sve više naglašava uživanje proizvoda tradicijske provenijencije. Takve ekonomske prakse, s jedne strane, stvaraju preduvjete za demografski oporavak depopulacijskih sredina, dovode do izgradnje infrastrukture te potiču proizvodnju i zaštitu tradicijskih proizvoda. S druge strane, navedeni trend pridonosi konstruiranju novih kulturnih mapa što svakako zahtjeva pozornost etnologa.

Može li se u industrijskom i postindustrijskim društvima uopće očuvati autentičnost i izvornost raznih sastavnica tradicijske kulture bez uplitanja komercijalnih partnera (Jadran Kale), pitanje je kojim je započet prvi blok izlaganja posvećen položaju i ulozi etnologije u modernizacijskim mijenama. Prema Kaleu, etnolog može biti samo ključar koji će lokalnoj zajednici "pomoći pripustiti njene etnografije u krug izvornih predaja i predmeta" dok će, ipak, značajniju ulogu u "životu" tradicijske baštine odigrati komercijalno ekonomski parametri neophodni za život i napredak lokalne zajednice. Odnos etnološke struke prema komercijalizaciji kulturne baštine Olga Supek i Karmen Turčinov prate kroz primjer Murtera i Kornata. Ističu da etnolog, kao znanstvenik, ponajprije samo istražuje i nastoji shvatiti kulturu, a tek ukoliko je i sam sudionik te (lokalne) kulture može je željeti mijenjati. No, to ne može činiti bez želja sudionika lokalne zajednice koji su suglasni prezentirati vlastitu kulturu "drugima". Naposljetku autorice zaključuju da je uloga etnologa zastupati lokalnu zajednicu kod nadležnih institucija koje će financijskim i regulatornim sredstvima pomoći pri zaštiti lokalnih kulturnih posebitosti i formiranju adekvatne turističke ponude. Ivan Molek komercijalizaciju tradicijske kulture sagledao je kroz pojam praznika iz rakursa (književno teorijske) povijesti, a Radivoje Jovičić se također osvrnuo na prošlost, ali u ovom slučaju kao na izgubljenu romantičnu sferu čiji je ambijent neophodno rekonstruirati i prezentirati pri oformljivanju muzejskog projekta Etnoselo Kra-